e*forum

Píše Lucie Merhautová

(E*forum, 05. 01. 2015)

V roce 2013 v nakladatelství Wallstein Verlag vyšlo dlouho očekávané dvousvazkové kritické vydání **korespondence Huga von Hofmannsthala a Hermanna Bahra** z let 1891–1934 (1001 s.). Jak oprávněně poznamenává editorka Elsbeth Dangel-Pelloquinová, jde o jeden z nejpodstatnějších korespondenčních celků jak v epistolárním odkazu obou pisatelů, tak z pohledu dějin vídeňské moderny. Komentované vydání 671 dokumentů je doplněno o 87 uveřejněných i nepublikovaných textů – recenzí a esejů, deníkových zápisů a zmínek v další korespondenci, jež Bahr věnoval Hofmannsthalovi a naopak. Publikace obsahuje obrazové přílohy, uzavírá ji doslov, poděkování spolupracovníkům, ediční poznámka, soupisy a rejstříky.

I tato korespondence je samozřejmě fragmentárním a stylizovaným reliktem složitého vztahu. Množství a barvitost faset, jež dopisy odrážejí, jsou však výjimečné, vzájemný rozhovor je otevřený a obsažný, navíc je, počínaje létem 1897, obohacen o inteligentní a něžný hlas Gerty von Hofmannsthal (roz. Schlesingerové). Právě trojhlas z let 1897–1904 tvoří jádro edice a nabízí velmi živý, emocionální a zároveň taktní vhled do osobního i intelektuálního života všech zúčastněných (oproti tomu několik dopisů Bahrovy manželky Anny Mildenburg-Bahrové je stroze věcných, první žena Rosa Joklová se objevuje jen jako neoblíbená adresátka krátkých vzkazů, zařazeny jsou i dopisy Hofmannsthalovy dcery Christiane a jeho otce Bahrovi).

V mystifikační anketě, otištěné Karlem Krausem v Die Fackel v únoru 1901 (č. 68), měl Hofmannsthal na ironickou otázku „jak Vás podporoval pan Bahr, když se všeobecně uznává, že si objevování a podporu mladých talentů tento velký muž zvolil jako svůj životní úkol?“ odpovědět: „Pokud vím, byl pan Bahr podporován mnou“. Kraus zesměšňoval Bahrovo promotérství a nadsazenou interpretaci mladých vídeňských autorů, instrumentaci Hofmannsthala k sebemytizaci coby zakladatele a vůdce vídeňské moderny. V korespondenci se Hofmannsthal na staršího a praktičtějšího Bahra (stejně jako ostatní spřátelení vídeňští autoři) často obracel s prosbou o prostředkování mezi ním a režiséry, řediteli divadel, redaktory či vydavateli. Za jeho účinnou pomoc a za články Hofmannsthal opakovaně děkoval, 13. července 1902 například Bahra ubezpečoval: „můj milý Hermanne, v průběhu let Vám vděčím za tak mnohé a tak nejrůznější věci, že bych je sotva mohl vydělit z celku našeho vztahu a vidět je jednotlivě před sebou“ (s. 208).

Leitmotivem dopisů je touha po vzájemných rozhovorech, které se týkaly především vlastní tvorby, a Češi v nejexponovanějším období do r. 1904 společným tématem nebyli. Stávají se jím však na počátku války, kdy se oba spisovatelé opět sblížili.

Význam Čechů pro Bahrovy i Hofmannsthalovy konzervativně revoluční konstrukty nového Rakouska byl několikrát popsán, nejpodrobněji ho přibližují dvě edice: korespondence mezi Bahrem a Jaroslavem Kvapilem (ed. Kurt Ifkovits ve spolupráci s Hanou Blahovou, 2007) a čtyřdílná edice *Hofmannsthal und die Tschechen* publikovaná v letech 1968/1969 Martinem Sternem v periodiku Hofmannsthal Blätter. Hofmannsthal ani Bahr samozřejmě nemluvili česky, jejich znalost české kultury, českých dějin i českého umění byla diametrálně odlišná. Bahr se ve své nezkrotné zvídavosti a veden zájmem ověřit svůj program Mladého Rakouska začal Čechy zabývat již v první polovině devadesátých let 19. století, význam českých zemí a Čechů pro další existenci monarchie se mu ozřejmoval zejména ve vztahu s Kvapilem již v letech předválečných (jeho knihovna obsahovala desítky bohemik).

Hofmannsthal se oproti tomu v devadesátých letech vztahoval k evropské symbolistické moderně, ona „veliká generace“, o níž psal v známém eseji o Gabrielu D’Annunziovi z roku 1893, zahrnovala autory tvořící od Vídně a Německa na západ a na jih, i v pozdějším období se orientoval převážně k románským literaturám (na konci války se s Bahrem, tehdy dramaturgem Burgtheatru, například přeli o uvedení calderónovského cyklu).

Patriotické projekty vedené snahou najít sjednocující místa kulturní paměti a mobilizovat jejich pomocí představu rakouského ducha a dát tak smysl válečnému boji obracely v průběhu války Hofmannsthalovu pozornost nutně i k českým zemím. Již v říjnu představoval Bahrovi svůj plán výpravné obrazové publikace *Památná místa Rakouska* (*Ehrenstätten Österreichs*), která měla „vyvolávat radostně pohnutlivé vzpomínky“ (s. 323, 28. října 1914), což ale znamenalo vyhnout se „pražským událostem po bitvě na Bílé hoře“. Jak mu však ozřejmili Kvapil, Arne Novák nebo manželé Fischerovi, najít v českých zemích připomínky rakouské historie, jež by neměly „dvojznačnou povahu“ (s. 326), bylo v daném historickém okamžiku nemožné. O rok později se Hofmannsthal v souvislosti s dalším plánem *Rakouské knihovny* (*Österreichische Bibliothek*) zcela neznale ptal Bahra: „Ptám se sám sebe, jestli mají něco, co je velkou literaturou, ať již básně, novely, cokoliv, analogického k Puškinovi, ke Gogolovi, ke Gončarovovi – proč to neznáme?“ (s. 336). Paralelně s jeho literárními počátky se přitom řada osobností – Čechů, Němců i Židů, ve Vídni a často v časopisech, v nichž Hofmannsthal rovněž publikoval – různým způsobem snažila překlady i články upozornit na českou moderní literaturu a české divadlo (jmenujme mj. Eduarda Alberta, Adolpha Donatha, Otto Hausera, Heinricha Herbatscheka, Camilla Hoffmanna, Emila Saudka, Bronislava Welleka nebo právě Hermanna Bahra). O Bahrových kontaktech Hofmannsthal věděl, proto ho v souvislosti s edičním plánem Rakouské knihovny žádal o radu a poněkud naivně se tázal: „jak mám Čechy rozlišit (na městské a venkovské? Machara a Březinu?), aby proti početným Němcům nestálo příliš málo Slovanů!“ (s. 337).

Machar byl na přelomu století jedním z nejpřekládanějších českých autorů do němčiny, jeden ze dvou překladů *Magdaleny* v roce 1904 kladně hodnotil i Peter Altenberg. Otázkou zůstává, zda Hofmannsthal některé překlady či studie vůbec

zaznamenal, nebo jen o Macharovi od Bahra věděl jako o českém básníkovi žijícím ve Vídni. Navíc zařadit do konzervativní vlastenecké prorakouské edice Masarykova přítele, který byl za války vězněn, nemělo moc smysl. Březinu znal z vlastní četby, překladatel sbírky Ruce Emil Saudek 3. května 1909 Březinovi napsal: „Hofmannsthal si ‚Ruce' velmi zamiloval a slíbil podruhé, že bude jistě o nich psáti." Saudek také opakovaně v českém překladu citoval Hofmannsthalův dopis vyjadřující dojmy nad četbou Březinových básní, od nichž si sliboval „emanaci z hloubi nitra české bytosti – produševnění toho, co mi tak často vstříc přicházelo a v zamyšlení mne přivádělo v české krajině tak srdce jímající, jakož i v útvaru a výraze tváří" (cit. podle Přehled 7, 1908/1909, č. 15, s. 261). Stefan Zweig v známé eseji Otokar Březina stupňoval podobný motiv přirovnáním české poezie k mrtvole a českého jazyka k vězení: „Na cizích listech, jako mrtvola, leží před námi verše, nijaká domněnka nemůže jim vdechnouti život. Mrtvo jest pro nás dílo někoho, jenž žije za naší doby, v naší blízkosti – tři hodiny cesty. Tragické vězení řeči!" (cit. překl. in Přehled 7, 1908/1909, č. 39, s. 679).

V Rakouské knihovně vyšel v roce 1917 výbor z děl J. Vrchlického, A. Sovy a O. Březiny v překladu Pavla Eisnera pod názvem *Tschechische Anthologie*. Ve stejné době zaslal Hofmannsthal Březinovi třetí svazek svých prozaických spisů (*Prosaische Schriften III*) s věnováním „velkému básníkovi nejbližšího národa s obdivem a láskou". Zweig, Bahr i Hofmannsthal se shodli v interpretaci Březiny jako „našeho", tzn. rakouského básníka, velkého syntetika slovanských a západních tradic. Tento příklad ukazuje na několik aspektů překládání a prostředkování na přelomu století a v období první války: často byly motivovány ideologickými, hlavně nacionálními boji (viz i echo o knize Ines Koeltzschové) a jejich dosah byl menší či jiný, než prostředníci a autoři očekávali; recepce pak nesouvisela jen se zájmem estetickým – jakkoliv se vídeňští či obecně němečtí autoři mohli obdobně jako čeští modernisté hlásit k představě internacionální estetické moderny a prosazovat ji, nemusela tato představa vůbec obracet pozornost k malým literaturám. Vyvolat ji však mohla historická kataklysmata – reflexe duchovní krize a revolučních proměn způsobených válkou, hledání politicko-kulturních východisek jako by otevíraly nové možnosti překladu i interpretaci, která ale byla často příliš zatížena mimoliterárními okolnostmi a očekáváními.

www.ipsl.cz